

TUOMAS HUUMO

Rooli, yksilö ja näkökulma: *vaihtaa*-verbin partitiiviobjektin motivaatiosta¹

Suomen kielen objektin sijamerkintää koskevan perussäännön mukaan totaaliobjektia käytetään silloin, kun objekti viittaa kvantiteetiltaan sulkeiseen tarkoitteeseen (termeistä *avo-* ja *sulkeiskvantiteetti* ks. Larjavaara 1988, 478–479) ja verbin ilmaiseva toiminta hahmotetaan lopputulokseen johtavaksi (resultatiiviseksi) sekä loppuun saakka viedyksi. Esimerkkejä ovat lauseet *Maalasin aidan* ja *Ostin kirjan*. Partitiiviobjekti taas ilmaisee kuvatun tilanteen jonkinlaista vajavaisuutta. Sen päätehtävä myöntölauseessa on ilmaista tilanteen rajaamattomuutta joko aspektin tai kvantiteetin osalta (ks. Leino 1991, 150–180; partitiiviobjektin historiasta ks. Larjavaara 1991). Rajaamatonta aspektia partitiivi ilmaisee esim. silloin, kun tilanne on keskeneräinen (*Luin juuri kirjaa, kun soitit*), ja silloin, kun tilanne on inherentisti päätepisteetön (*Katselin eilen televisiota*). Lisäksi partitiivivia käytetään myös päätepiisteensä edennyttä tilannetta kuvattaessa siinä tapauksessa, että tilanne on luonteeltaan irresultatiivinen eli ei johda erityiseen lopputulokseen (*Tönäisin häntä*). Partitiivin kvantifioiva tehtävä on ns. avokvantiteetin eli objektin tarkoitteen epämääräisen paljouden ilmaiseminen. Avokvantifikaatio voi aiheuttaa partitiivimerkinnän siinäkin tapauksessa, että lauseen aspekti on rajattu (*Huomasin edessäni sienitä*). Kieltolauseessa objekti merkitään partitiivilla silloinkin, kun aspekti tai kvantiteetti ovat rajattuja, esim. *En löytänyt kirjaa* – se, että partitiivi on tässä esimerkissä yksinomaan kiellon aiheuttama, näkyy partitiiviobjektin kielenvastaisuudesta myöntölauseessa **Löysin kirjaa*. Merkityksen kannalta myös kiellon partitiivin voi ajatella heijastelevan tilanteen yhdyntyyppistä vajavaisuutta, nimittäin sitä, että tilannetta ei ylipäätään esiinny.

Objektin sijaa koskeva säännöstö toimii yleisesti ottaen hyvin, mutta suomen kielessä esiintyy myös monenlaisia poikkeustapauksia, jotka eivät näytä sääntöjä

1 Tätä tutkimusta on rahoittanut Viron tiedesäätiö (Eesti Teadusfond, grant 7552).

noudattavan. Eräitä tällaisia ongelmatapauksista on hiljattain käsitellyt Huumo (2006a). Tässä kirjoituksessa keskityn tarkastelemaan yhtä objektisääntöjen kannalta ongelmallista ilmiötä, *vaihtaa*-verbin objektin sijamerkintää ja sen tehtäviä, joita on aiemmin lyhyesti käsitellyt Leino (1991, 168–172). *Vaihtaa* tuntuisi merkityksensä puolesta mitä ilmeisimmältä resultatiiviverbiltä mutta voi saada partitiiviobjektin siinäkin tapauksessa, että kuvattavana on päätepisteeseen edennyt tilanne (esim. *Vaihdoin paitaa*).² Vaihtoehtoisesti *vaihtaa* voi saada totaaliobjektin (*Vaihdoin paidan*). Pohdin kirjoituksessani sitä, millaiset merkitystekijät motivoivat partitiivin ja totaaliobjektin vaihtelua tällaisissa päältä katsoen samamerkityksisissä pareissa. Esitän, että käytöille on löydettävissä semanttisia eroja, jotka liittyvät mm. objektilausekkeiden edustamaan referenssityyppiin sekä subjektin ja objektin tarkoitteiden väliseen suhteeseen. Tarkastelun tuloksena on, että *vaihtaa*-verbin objektin sijamerkintä liittyy osin aspektiin mutta myös tilanteen hahmotukseen sekä objektin ja sen tarkoitteen väliseen suhteeseen, mistä syystä sitä on hankala motivoida suoraan yleisten objektisääntöjen avulla.

1. *Vaihtaa*-verbin objekti suomen yleisten objektisääntöjen ongelmana

Jos tarkastelun lähtökohdaksi otetaan fennistiikassa vakiintunut käsitys, jonka mukaan suomen partitiiviobjektia motivoivat kolme tekijää ovat kieltö, aspekti ja kvantiteetti (ks. esim. Vilkuna 2000, 118–126; ISK, 887), on selvää, että *vaihtaa*-verbin myöntölauseessa esiintyvän partitiiviobjektin motivaatio liittyy näistä aspektiin. Sellaisissa tapauksissa kuin *Hän vaihtoi paitaa* on kysymys myöntölauseista, joiden objektin tarkoite on jaoton ja siten kvantitatiivisesti sulkeinen. Aspektiltaankin lause näyttäisi olevan rajattua tyyppiä, mutta on huomattava, että partitiiviobjektin ns. irresultatiiviset käytöt (*Tönäisin häntä, Vilkaisin kirjaa*) liittyvät ylipäättäänkin päättyneisiin tilanteisiin ja saavat motivaationsa niiden lopputuloksen ymmärretystä luonteesta. Aspekti ja sen rajaamattomuus ovat toisaalta käsitteinä hyvin laaja-alaisia ja kattavat monenlaisia kielenilmiöitä. Seuraavassa tarkastelen hieman yksityiskohdaisemmin partitiiviobjektin aspektuaalisia tehtäviä ja pohdin, miten *vaihtaa*-verbin partitiiviobjekti niihin suhteutuu.

Partitiiviobjektin aspektuaalisia tehtäviä kuvaava fennistinen tutkimus on tavallisesti pyrkinyt löytämään yksittäisen, partitiiviobjektin kaikki tehtävät selittävän tekijän. Klassisessa fennistiikassa tällaisena tekijänä toimi *irresultatiivisuuden* käsite (esim. Penttilä 1957, 588–595; Itkonen 1976; katsauksen klassisen fennistiikan objektin sijaa koskevasta käsitteistöstä esittää Leino 1991, luku 8). Sittenkin tilalle on tullut termi *rajaamattomuus* (Heinämäki 1984, Leino 1991). Samalla aiemmin vallinnut ajatus objektin sijan määräytymisestä ensisijaisesti verbistä käsin on paljolti korvautunut laajemmalla aspektikäsitteellä, jossa huomioon otetaan mm. muiden lauseen aspektiin vaikuttavien elementtien sekä kokonaiskonstruktioiden tehtävät.

² Verbi *vaihtaa* ei ole ainoa tällä tavoin käyttäytyvä verbi. Leino (1991) tarkastelee myös mm. *muuttaa*-verbin vastaavanlaisia käyttöjä (*Laiva muutti suuntaa*).

Uusimmassa tutkimuksessa on toisaalta kiinnitetty huomiota siihen, että yritys selittää partitiivin aspektuaaliset tehtävät yhdellä kattavalla käsitteellä (esim. rajattuudella) häivyttää helposti taka-alalle tehtävien tosiasiallisen moninaisuuden ja heterogeenisuuden. Partitiivin kaikkea aspektuaalista käyttöä selittävän käsitteen olisi oltava niin abstrakti, että sen selitysvaikutus uhkaa käydä liian vahvaksi. Tästä lähtökohdasta *rajattuus*-termiä on arvostellut Larjavaara (1992). Huumo (2006a, 518–522) on korostanut, että ainakin päätepisteensä saavuttaneen tilanteen irresultatiivisuutta heijastava partitiivi (*Tönäisin häntä*) tulisi sekä semanttisesta että kieliopillisesta näkökulmasta pitää erossa tilanteen kehityksenalaisuutta ilmaisevasta (*Luin parhailaan kirjaa*) sekä sen täyttymätöntä päättymistä ilmaisevasta partitiivista (*Illalla luin kirjaa jamenin sitten nukkumaan*). Semanttiselta kannalta irresultatiivisen partitiiviobjektin sisältävän lauseen kuvaama tilanne on edennyt siihen päätepisteeseen, joka sillä on. Partitiivi heijastaa tällöin sitä, että päätepisteen saavuttamiseen ei ymmärretä liittyvän sellaista lopputulosta, joka motivoisi totaaliobjektin. Kehityksenalainen tai täyttymättä päättynyt tilanne sitä vastoin saattaa olla perusluonteeltaan joko teelinen (päätepisteellinen) tai ateelinen (päätepisteeton), jolloin partitiivi kertoo, että päätepistettä – jos sellainen on – ei ole saavutettu. Niinpä viimeksi mainittuja partitiivin käyttötyyppisiä voisi kutsua yhteisnimityksellä *täyttymättömyyden partitiivi*.

Progressiivisesti tulkittu partitiivi rajaa näkökulman pistemäisesti tilanteen siihen osaan, joka on valittuna tarkasteluhetkenä käynnissä. Täyttymättä päättynyttä tilannetta kuvattaessa taas näkökulma kattaa tilanteen sen osan, joka on toteutunut mutta joka ei sisällä päätepisteen saavuttamista. Se, että täyttymättä päättynyt tilanne voi olla luonteeltaan myös ateelinen (*Katselin televisiota jamenin nukkuman*), tekee partitiivin tehtäväkentästä asymmetrisen: ainoastaan teelisen predikaatin yhteydessä täyttymättömyyden partitiivi ilmaisee eksplisiittisesti tilanteen kesken jäämistä, ateelisessä tilanteessa siltä puuttuu tämänkaltainen lisämerkitys, eikä sillä tällöin myöskään ole tavanomaista oppositiosuhdetta totaaliobjektiin. Esimerkiksi teonlaadultaan teelinen lause *Luin kirjaa jamenin nukkumaan* kertoo, että puhuja ei lukenut kirjaa loppuun asti (muutoin käytettäisiin totaaliobjektia), kun taas teonlaadultaan ateelinen *Katselin televisiota jamenin nukkumaan* ei esitä television katselemista kesken jääneenä vaan pelkästään päättyneenä.

Irresultatiivinen partitiivi eroaa täyttymättömyyden partitiivista paitsi semanttisesti myös kieliopillisen käyttäytymisensä suhteen. Leino (1991, 171) huomauttaa, että toisin kuin partitiiviobjektilliset lauseet yleensä irresultatiivinen lause sallii inessiivimuotoisen keston ilmauksen (esim. *Muutamassa tunnissa tuuli muutti suuntaa*). Huumo (2006a, 519–520) toteaa, että irresultatiivinen partitiivi ei salli lauseeseen kestoja ilmaisevaa objektinsukuista määrittettä (osmaa) toisin kuin täyttymättömyyden partitiivi: *?Vilkaisin häntä sekunnin* on outo, *Luin kirjaa tunnin* taas kielenmukainen. Eräät punktuaaliset eli hetkellistä tilannetta kuvaavat verbit taas sallivat partitiiviobjektille *prospektiivisen* (propinkvatiivisen) tulkinnan, jossa hetkellinen tilanne on toteutumaisillaan. Esimerkiksi lauseissa *Tapoin kärpästä* tai *Ostin autoa*

partitiivin tehtäväksi voidaan ajatella sen ilmaiseminen, että punktuaalinen tilanne on lähellä toteutumistaan tai että subjektin agenttiivinen tarkoite pyrkii sen toteuttamaan. Fennistiikassa paljon käytetty esimerkkilause *Ammuin lintua* voidaan tulkita joko prospektiivisesti (’olla ampumaisillaan’) tai luontevammin irresultatiivisesti (’ampua tappamatta’).

Partitiiviobjektin yleiseksi tehtäväksi esitetty ’irresultatiivisuus’ tai ’rajaamatomuus’ on näin ollen monihaarainen ilmiö, joka kattaa keskenään varsin erilaisia aspektuaalisia tilannetyyppejä. Kuitenkaan yksikään edellä käsitellyistä partitiivin aspektuaalisista käyttötyypeistä ei tunnu sellaisenaan selittävän *vaihtaa*-verbin erikoislaatuista partitiiviobjektia. Lähimmäksi *vaihtaa*-verbin partitiiviobjekti tulee irresultatiivista partitiiviä. Irresultatiivisen partitiiviobjektin sisältävä lause kuvaa loppuun vietyä ja omalta teonlaadultaan rajattua tilannetta, joka kuitenkin ei johda lopputulokseen, josta totaaliobjekti saisi motivaationsa. *Vaihtaa*-verbin kuvaama tilanne (*Vaihdoin paitaa*) kuitenkin eroaa tyypillisten irresultatiiviverbien kuvaamista, sillä semantiikan kannalta sitä on vaikea hahmottaa irresultatiiviseksi: vaihdoshan on tapahtunut ja johtanut muutokseen, jossa henkilö on korvannut yhden paidan toisella.

Leino (1991) tarkastelee laajasti suomen objektin aspektuaalista sijamerkintää ja siihen liittyviä seikkoja. Hän käsittelee myös tapauksia, joissa kuvattava tilanne tuntuisi olevan luonteeltaan teellinen ja joissa se esitetään päättyneeksi mutta joita kuvaavissa lauseissa on silti partitiiviobjekti. Leino tarkastelee lyhyesti *vaihtaa*-verbiä ja toteaa, että sen kuvaamassa tilanteessa ilmaistaan muutos, joka tuntuisi olevan luonteeltaan resultatiivinen ja siten edellyttävän totaaliobjektia, mutta tästä huolimatta partitiiviobjekti on myös mahdollinen ja usein totaaliobjektia luontevampikin. Leinon (1991, 170) esimerkkejä ovat lauseet *Jussi vaihtoi autoa*, *Auto vaihtoi omistajaa* ja *Matti vaihtoi työpaikkaa*. Hänen tarjoamansa selitys (Leino 1991, 171–172) esimerkkien partitiiviobjektille on se, että alku- ja lopputilanne hahmottuvat niissä keskenään samankaltaisiksi ja ikään kuin samanvertaisiksi: sekä ennen vaihdosta että sen jälkeen Jussilla on auto, autolla omistaja ja Matilla työpaikka. Kuvattu muutos ei näin ollen hahmotu resultatiiviseksi, eikä totaaliobjekti siksi saa motivaatiota. Luonnehdinta tuntuu intuitiivisesti oikeaan osuvalta mutta ei selitä sitä, miksi *vaihtaa*-verbi silti toisinaan ottaa resultatiivisen totaaliobjektin (*Vaihdoin paidan ~ pariston*). Sitä ei voida myöskään soveltaa kaikkiiin ’vaihtamisen’ tapaista merkitystä ilmaiseviin verbeihin: esimerkiksi *korvata* käyttäytyy normaalin resultatiiviverbin tavoin (*Korvasin paidan puhtaalla*; partitiiviobjekti lauseessa *Korvasin paitaa* saa progressiivisen, ei irresultatiivista tulkintaa).

Leino (1991) nimittää *vaihtaa*-verbiä ja eräitä muita samalla tavoin käyttäytyviä verbejä (esim. *muuttaa* lauseessa *Tuuli muutti suuntaa*) *kvasi-irresultatiivisiksi*. Termi mukailee Itkosen (1976) käyttöön ottamaa *kvasiresultatiivi*-termiä, joka kuvaa totaaliobjektin saavia mutta aspektuaaliselta merkitykseltään rajaamatonta ja päätepisteeseen johtamatonta tilannetta kuvaavia verbejä (esim. *Näen sinut koko ajan*;

Tiedän asian; Uskon sen; Rasia sisältää sormuksen). Kvasiresultatiiviset verbit – tai mieluummin lauseet, sillä ilmiötä ei voi rajata tiettyihin verbeihin (ks. Huumo 2001, 2002, 2006a) – siis vaikuttavat merkityksensä puolesta irresultatiivisilta mutta saavat resultatiiviverbien tapaan totaaliobjektin. Vastaavasti kvasi-irresultatiiviset verbit tuntuvat merkityksensä puolesta resultatiivisilta mutta saavat partitiiviobjektin.

Leino toteaa, että lähelle kvasi-irresultatiivisuutta tulevat sellaiset oppositiotapaukset, joissa objektin sijan valinta ilmentää lopputuloksen absoluuttista tai asteittaista luonnetta – kansainvälisessä aspektikirjallisuudessa tällaisia ilmauksia on kutsuttu mm. *astepredikaateiksi* (engl. *degree predicates*, Smith 1997, 24). Leinon (1991, 142) käsittelemät minimiparilauseet *Muoti lyhensi hameenhelmaa ~ Muoti lyhensi hameenhelman* saattavat molemmat kuvata tilannetta, jossa lyhentäminen on suoritettu (lisäksi partitiivi voi saada progressiivisen tulkinnan). Erona on se, että totaaliobjekti esittää lyhentämisen lopputuloksen absoluuttisena (‘muoti teki hameesta lyhyen’), partitiivi taas skalaarisena (‘muoti teki hameesta [jonkin verran] lyhyemmän’). Leinon (1991, 142) mukaan totaaliobjekti ilmaisee, että lyheneminen on saavuttanut tietyn rajan, partitiivi taas, että lyheneminen voisi vielä jatkua (suomen astepredikaateista ks. myös Larjavaara 1991, 390–393). Muita vastaavia oppositiotapauksia ovat *Lämmitin huoneen ~ Lämmitin huonetta (jonkin verran)* ja *Suurensin valokuvan ~ Suurensin valokuvaa (jonkin verran)*. Tällaisista astepredikaateistakin *vaihtaa*-verbin edustama tyyppi kuitenkin selvästi eroaa, sillä sen objektin sijan vaihtelu ei kuvaa lopputuloksen hahmottamista absoluuttisena tai skalaarisena. Näyttää siis siltä, että *vaihtaa*-verbin partitiiviobjekti jää kirjallisuudessa esitettyjen tyyppien ulkopuoliseksi poikkeukseksi.

2. Partitiivi- vai totaaliobjekti?

Edellä kävi ilmi, että *vaihtaa*-verbin partitiiviobjekti liittyy partitiivin yleisistä tehtävistä lähinnä irresultatiivisuuteen, täsmällisemmin kvasi-irresultatiivisuuteen, muttei tunnu vastaavan kvasi-irresultatiivisuuden yleisiä ehtoja. *Vaihtaa* ei myöskään ole puhtaasti (kvasi-)irresultatiivinen verbi, sillä se voi toisinaan saada totaaliobjektin, eikä objektivarianttien välillä tuntuisi olevan ainakaan aspektiin liittyvää merkityseroa: objektin sijasta riippumatta lause *Vaihdoin paitaa ~ paidan* voi ilmaista loppuun saakka vietyä vaihdosta, vaikka partitiivi voidaan tavanomaiseen tapaan tulkita myös progressiivisesti (‘olin vaihtamassa’). Verbin objektin sijanvaihtelu ei silti ole vapaata, sillä eräät *vaihtaa*-verbin käytöt tuntuvat loppuun vietyä tilannetta kuvaavina edellyttävän totaaliobjektia, esim. *Hän vaihtoi pariston, Mekaanikko vaihtoi jakohihnan*. Jos näissä lauseissa olisi partitiiviobjekti, niiden tulkinta olisi progressiivinen ja tilanteen ymmärrettäisiin olevan tarkasteluhetkellä käynnissä. Ne siis eroavat tyyppistä *Vaihdoin paitaa ~ Pekka vaihtoi autoa*, joka partitiiviobjektin sisältävänäkin voi ilmaista loppuun saakka vietyä vaihdosta. On siis kysyttävä, mikä erottaa lauseita

Pekka vaihtoi paitaa ja *Pekka vaihtoi jakohihnan* toisistaan ja motivoi sen, että edellinen sallii partitiiville kvasi-irresultatiivisen tulkinnan mutta jälkimmäinen nostaa vahvasti etusijalle progressiivisen tulkinnan.³

Sijamerkinän lisäksi *vaihtaa*-verbin objektilla on myös viittaussuhteeseen kytkeytyviä piirteitä, jotka tekevät siitä erikoislaatuisen. *Vaihtaa*-verbin objektihan viittaa yleensä kahteen (joskus useampaan) tarkoitteeseen, joiden osallistuminen tilanteeseen on peräkkäistä: vaihtamisessa on tavallisesti kyse yhden tarkoitteen korvaamisesta toisella siten, että alun perin tilanteessa mukana ollut tarkoite poistuu siitä – esimerkiksi omistajan hallusta, paikasta tai jostain laajemmasta kokonaisuudesta – ja sen tilalle tulee toinen. Näitä tilanteeseen peräkkäin osallistuvia objektin tarkoituksia voidaan kuvata mikrorooleilla KORVATTAVA ja KORVAAJA. Esimerkiksi lauseessa *Hän vaihtoi paitaa* esitetään siis tilanne, jossa henkilö luopuu KORVATTAVASTA paidasta ja pukee ylleen (tai hankkii) toisen paidan, KORVAAJAN. Koska objekti on yksikkömuotoinen, voi kysyä, kumpaan tarkoitteeseen se viittaa, viittaako se kumpaankaan, vai samanaikaisesti molempiin. Luontevinta on nähdäkseni katsoa tällaisen objektin viittaavan *sumeasti*: se ilmaisee kategorian, johon sekä KORVATTAVA että KORVAAJA kuuluvat, muttei viittaa varsinaisesti kumpaankaan. Näin katsoo myös *Nykysuomen sanakirja* (NS), joka toteaa, että *vaihtaa*-verbin (yksikkömuotoinen) objekti voidaan tulkita kolmella eri tavalla: se voi viitata a) siihen, joka vaihdettaessa tulee jonkin tilalle (= KORVAAJAAN, esim. *Vaihtaa jalkaansa toiset kengät*), b) siihen, jonka tilalle vaihdettaessa tulee jokin muu (= KORVATTAVAAN, esim. *Vaihtaa kulunut laakeri uuteen*) tai c) ”käsitteeseen, jonka piiriin kuuluvaa yksilöä vaihtaminen koskee” (esim. *Vaihtaa pukua / asuinpaikkaa / kytyihevosia*). Juuri merkitys c) edustaa edellä sumeaksi kutsumaani viittaussuhdetyyppiä, sillä siinä objekti ei viittaa nimenomaisesti kumpaankaan yksittäiseen tarkoitteeseen.

Sijanvalinnan kannalta kiintoisaa on, että objektin sija näyttää NS:n esimerkeissä seurailevan merkitystyyppien rajoja siten, että a)- ja b)-merkityksiä ilmaisevissa esimerkeissä esiintyy totaaliobjekti (mikäli lauseen yleiset aspektuaalis-kvantitatiiviset ominaisuudet tätä puoltavat) mutta c)-kohdan esimerkeissä kvasi-irresultatiivinen partitiivi. Totaaliobjekti toisin sanoen tulkitaan partitiivia luontevammin spesifiseksi eli tiettyyn tarkoitteeseen viittaavaksi. Näin on silloinkin, kun ilmauksesta ei käy ilmi, kumpaan tarkoitteeseen viittaus kohdistuu. Kontekstittoman lauseen *Vaihdoin paidan* objektin voi ajatella viittaavan joko KORVATTAVAAN tai KORVAAJAAN, ja viittaussuhteen epämääräisyyden osalta esimerkki muistuttaa partitiiviobjektin sisältävää vastinettaan *Vaihdoin paitaa*. Erona on kuitenkin se, että totaaliobjekti viittaa *jompaankumpaan* paitaan, vaikka onkin epäselvää, kumpaan. Voi siis ajatella, että vain partitiivi on tällaisissa tapauksissa viittaussuhteeltaan aidosti sumea, totaaliobjekti taas kaksitulkinainen.

3 Kuten ylipänsä, kieli on tässäkin suhteessa joustava eikä raja ole ehdoton. Myös lause *Pekka vaihtoi jakohihnaa* voisi saada kvasi-irresultatiivisen tulkinnan kuvatessaan esim. tilannetta, jossa Pekka on mekaanikko ja siirtyy yhden jakohihnamerkin käyttäjästä toisen käyttäjäksi.

Silloin, kun totaaliobjektilla (tai progressiivisella partitiiviobjektilla) viitataan *vaihtaa*-verbin yhteydessä yhteen tarkoitteeseen, voidaan toinen tarkoite usein ilmaista obliikvimuotoisilla määritteillä. Esimerkiksi lauseessa *Vaihdan palaneen lampun uuteen* on objektilla koodattu KORVATTAVA ja illatiivisijaisella obliikvimääritteellä KORVAAJA. Päinvastaista koodausta edustaa lause *Vaihdan uuden lampun palaneen tilalle*, jossa objekti viittaa KORVAAJAAN. Myös erilaiset lokaaliset adverbialit voivat pakottaa tulkitsemaan objektin spesifiseksi: lauseissa *Vaihdoin ylteni (~ yltäni) paidan* objektin viittaussuhde ratkeaa adposition sijan perusteella siten, että erosijamuodon *yltäni* yhteydessä objektin ymmärretään viittaavan KORVATTAVAAN, joka poistuu tilanteesta, ja tulosijamuodon *ylteni* yhteydessä KORVAAJAAN, joka saapuu tilanteeseen. Jos tällaisessa lauseessa esiintyy partitiivi (*Vaihdoin ylteni ~ yltäni paitaa*), objekti saa spesifisen tulkinnan ja partitiivin tehtävä hahmottuu progressiiviseksi. Partitiiviobjektia ei tällöin voitane ymmärtää kvasi-irresultatiiviseksi eikä viittaussuhteeltaan sumeaksi siihen tapaan kuin pelkistetyssä lauseessa *Vaihdoin paitaa*.

Sumeaviitteisellä partitiivilla voi toisinaan olla tarkoitteita enemmänkin kuin kaksi, jopa rajaamattomasti, mikäli 'vaihtaminen' ymmärretään iteratiivisesti. Tällaista merkitystä ilmaisevat esim. lauseet *Pekka vaihtaa jatkuvasti autoa ~ asuinpaikkaa ~ lemmikkieläintä*. Samoin kuin yksittäiseen vaihdokseen viittaavissa tapauksissa myös iteratiivisesti tulkittavassa lauseessa voidaan siis käyttää yksikkömuotoista partitiiviobjektia, vaikka tarkoitteiden määrä tilanteessa on rajaamaton. Tällainen partitiiviobjekti muistuttaa monien muiden iteratiivista (jatkovaa, habituaalista) tilannetta kuvaavien lauseiden partitiiviobjektia: *Tapailen häntä* (vrt. *Tapaan hänet*), *Luen* (jatkovasti) *Turun Sanomia* (vrt. *Luen Turun Sanomat*), *Eräs siivoojistamme on siivonnut tätä kerrosta jo kolme vuotta* (vrt. *Siivoan tämän kerroksen*). Näissä partitiiviobjektia käytetään kuvattaessa habituaalista tilannetta, joka koostuu yksittäisistä osatilanteista. Tässä suhteessa esiintyy kuitenkin vaihtelua, sillä habituaalisia tilanteita kuvaavissa lauseissa voi olla myös totaaliobjekti silloin, kun kukin osatilanne ymmärretään aspektiltaan rajatuksi: *Olen jo vuosien ajan lukenut Turun Sanomat kirjastossa* ('aina koko lehden'), *Pekka on siivonnut huoneensa itse jo kolmen vuoden ajan* (tyypin analyysistä ks. Leino 1991, 162–164; Huumo 2006a, 512–513). Voi ajatella, että totaaliobjekti ja partitiiviobjekti edustavat habituaalisissa lauseissa saman tilanteen erilaista hahmotusta: totaaliobjekti pitää näkökulman komponenttitilanteiden sisäisenä ja saa motivaationsa kunkin komponenttitilanteen (esim. lukemisen tai siivoamisen) rajattuudesta, partitiivi taas motivoituu suoraan tilanteen ajassa jatkuvasta, rajaamattomasta aspektista ja jättää avoimeksi sen, onko kukin yksittäinen osatilanne tulkittu resultatiiviseksi vai ei. Sama ero ilmenee myös *vaihtaa*-verbin yhteydessä: habituaalisissa tulkinnassa totaaliobjekti on mahdollinen silloin, kun kysymys on toistuvasta resultatiiviseksi ja kulloinkin tiettyyn tarkoitteeseen kohdistuvaksi ajattelusta vaihdoksesta, esim. *Pekka on jo vuosien ajan vaihtanut paidan (~ paitaa) heti töistä kotiin tullessaan*.

Esimerkit osoittavat, että *vaihtaa*-verbin kuvaama asiantila voidaan käsitteistää eri tavoin ja että verbi sallii totaaliobjektilla koodattavan joko KORVATTAVAN tai KORVAAJAN sen mukaan, kumpi etualaistetaan ja esitetään toiminnan ensisijaiseksi kohteeksi. Kvasi-irresultatiivinen partitiiviobjekti taas jättää viittaussuhteen sumeaksi. Partitiiviobjektin yhteyteen sopii yleensä obliikvisijainen, tilanteen toista osallistujaa kuvaava ilmaus ainoastaan siinä tapauksessa, että partitiivi tulkitaan progressiiviseksi ja samalla viittaussuhteeltaan spesifiseksi.

3. Kuka liikkuu vaihtamistilanteessa?

Vaihtaa-verbillä on myös muita merkityksiä kuin edellä käsitelty 'objektin yhden tarkoitteen korvaaminen toisella'. Se voi ilmaista ensinnäkin subjektin tarkoitteen siirtymää paikasta tai muusta tilasta toiseen: *Pekka vaihtoi työpaikkaa; Liisa vaihtoi junaa; Auto vaihtoi omistajaa*. Näissä objekti viittaa erilaisiin kiintopisteisiin, joihin nähden subjektin tarkoite liikkuu joko konkreettisesti tai abstraktisti. Objektilla on näissäkin esimerkeissä kaksi tarkoitetta (joskus useampiakin), joihin se viittaa sumeasti. Tilanteessa liikkuvaksi osallistujaksi ei kuitenkaan hahmoteta niinkään objektin tarkoitteita kuin subjektin tarkoite. Etenkin elotontarkoitteiset subjektit aiheuttavat tällaisen tulkinnan: lauseessa *Auto vaihtoi omistajaa* subjektin tarkoite on eloton kaupankäynnin kohde, rooliltaan patientti, jonka ulkopuoliset voimat siirtävät yhden omistajan hallusta toiselle. Totaaliobjekti näyttää tässä tapauksessa olevan likipitään mahdoton (*Auto vaihtoi omistajan*), mikä motivoitunee tilanteen epäagenttiivisuudesta ja osallistujien kannalta matalasta transitiivisuudesta: objektin tarkoitehan ei ole toiminnan vaikutuksen kohteena eikä koe itse muutosta.

Vaihtaa-verbillä on myös käyttöjä, joissa objektin tarkoite ei vaihdu vaan pysyy samana tilanteen alusta loppuun. Tällainen lause kuvaa tilannetta, jossa subjektin tarkoite siirtää objektin tarkoitteen (konkreettisesti tai abstraktista) tilasta toiseen: *Pekka vaihtoi maljakon lipaston päältä pöydälle, Liisa vaihtoi kirjansa Helsingistä Turkuun*. Näissä esimerkeissä loppuun vietyä vaihdosta ilmaistaan totaaliobjektilla, ja partitiiviobjekti tulkittaisiin todennäköisesti progressiivisesti.

Suhteessa mainittuihin kolmeen merkitykseen objektin sijanvaihtelu näyttäisi siis toimivan karkeasti ottaen seuraavalla tavalla:

1) Merkitys, jossa subjektin tarkoite siirtyy yhden objektin tarkoitteen piiristä toisen piiriin (esim. *Pekka vaihtoi työpaikkaa, Liisa vaihtoi junaa, Auto vaihtoi omistajaa*): sumeaviitteinen partitiivi on tavallisesti käytössä myös loppuun vietyä vaihdosta ilmaistaessa, etenkin jos subjektin tarkoite on eloton.

2) Merkitys, jossa yksi objektin tarkoite poistetaan tilanteesta ja sen tilalle tulee toinen saman kategorian edustaja (esim. *Pekka vaihtoi paitaa, Liisa vaihtoi taskulampun paristot, Mekaanikko vaihtoi jakohihnan*): objektin sija vaihtelee, ja sumeaviitteisellä partitiivilla voidaan joissain konteksteissa ilmaista loppuun vietyä vaihdosta (*vaihtaa paitaa*), toisissa ei (*vaihtaa jakohihna*).

3) Merkitys, jossa objektilla on yksi tarkoite, jonka subjektin tarkoite siirtää lokaaliteetista toiseen (*Pekka vaihtoi kirjan lähyllyltä alahyllylle, Liisa vaihtoi laukun vasempaan käteen*): Loppuun vietyä tilannetta kuvaamassa on ensisijaisesti totaaliobjekti, ja partitiivilla on progressiivinen tulkinta.

On korostettava, että edellä esitetty luokittelu on karkea ja että merkitysten 1–3 välinen raja on monella tapaa tulkinnanvarainen. Etenkään merkitysten 1 ja 2 raja ei ole selvä, sillä se, pitäisikö tilanteessa ajatella liikkujaksi ensisijaisesti subjektin tarkoite (joka siirtyy yhden objektin tarkoitteen piiristä toisen piiriin) vai objektin tarkoitteet (joista yksi poistuu tilanteesta ja sen tilalle saapuu toinen), on usein tulkinnanvaraista ja riippuu näkökulmasta. Tendenssi kuitenkin näyttää olevan se, että mitä vahvemmin liikkujaksi hahmottuvat objektin tarkoitteet KORVATTAVA ja KORVAAJA, sitä todennäköisemmin objektin sijamerkintä noudattaa yleissääntöä, jonka mukaan päätynyttä tilannetta ilmaistaan totaaliobjektilla. Kvasi-irresultatiivinen partitiivi taas on sitä luontevampi, mitä vahvemmin kysymys on subjektin tarkoitteen omasta siirtymästä (*Liisa vaihtaa junaa, Auto vaihtaa omistajaa*). Monet tilanteet voidaan käsitteistää kummalla tavalla hyvänsä: esimerkiksi paidan vaihtamista voitaisiin ajatella paitsi yhden objektin tarkoitteen korvaamisena toisella myös subjektin tarkoitteen ”siirtymisenä” paidasta toiseen – tämä merkitys motivoisi sitten kvasi-irresultatiivista partitiiviobjektia. Sitä vastoin pariston tai jakohihnan vaihtamisessa on yleensä kyse objektin yhden tarkoitteen korvaamisesta toisella, eikä subjektin tarkoitteen siirtymätulkintaa (”yhden jakohihnan piiristä toiseen” tms.) hevyn synny – niinpä loppuun vietyä tilannetta ilmaistaan totaaliobjektilla.

Merkitys 3, jossa objektin tarkoite ei vaihdu tilanteen kuluessa, eroaa selvästi merkityksistä 1 ja 2 ja tuntuu noudattavan yleisiä objektisääntöjä. Tämä on sikäli ymmärrettävää, että merkitystä 3 ilmaisevassa lauseessa objekti viittaa yhteen spesifiin tarkoitteeseen, ei kategoriaan, jonka piirissä tarkoitteen vaihdos tapahtuu. Objektin tarkoite on samalla lauseessa ilmaistun vaikutuksen patientti, joka toiminnan vaikutuksesta siirtyy paikasta tai tilasta toiseen: tilanne täyttyy, kun siirtymä on toteutunut.

Sumeuden ja spesifisyyden välisen opposition lisäksi partitiivi- ja totaaliobjektin vaihtelu heijastaa kuvattavan tilanteen erilaisia hahmotuksia myös muilla tavoin. *Vaihtaa*-verbillä voidaan ensinnäkin kuvata joko sellaista tilannetta, jossa KORVATTAVA ja KORVAAJA ovat keskenään samanarvoisia osallistujia, tai sellaista tilannetta, jossa ne eivät ole samanarvoisia, esimerkiksi käyttökeltottomaksi käyneen tarkoitteen korvaamisesta uudella. Sumeaviitteinen partitiivi näyttää sopivan yhteen paremmin edellisen kuin jälkimmäisen merkityksen kanssa. Esimerkiksi tilanteessa, jota kuvaa lause *Pekka vaihtaa autoa*, ei tarvitse ajatella, että KORVATTAVA auto olisi viallinen tai kelvoton, kun taas tilannetyypissä, jota ilmaisee lause *Pekka vaihtaa jakohihnan* on maailmantiedon perusteella todennäköistä, että korvattava jakohihna on viallinen tai vanha ja siten käyttökeltoton. Samalla jälkimmäisestä lauseesta olisi partitiiviobjektillisenakaan vaikea tehdä kvasi-irresultatiivista tulkintaa, jossa vaihdos hahmotettaisiin subjektin tarkoitteen siirtymäksi objektin yhden tarkoitteen piiristä toisen piiriin. Autonvaihto esimerkissä tällainen hahmotus taas on aivan mahdollinen.

Toinen, ehkä keskeisempi lauseisiin liittyvä näkökulmaero on se, että kvasi-irresultatiivinen partitiivi sallii näkökulman kytkemisen subjektin tarkoitteen omalla kognitiivisella alueella (esimerkiksi tietoisuudessa tai omistuskentässä; termistä ks. Huumo 2006b) tapahtuvaan muutokseen. Spesifisesti viittaava totaaliobjekti taas voi ilmaista subjektin tarkoitteen suorittamaa tekoa, joka ei hahmotu ensisijaisesti muutokseksi hänen kognitiivisella alueellaan. Esimerkiksi jakohihnan vaihtoa ei hahmoteta ensisijaisesti possessiiviseksi muutokseksi, jossa Pekka luopuu entisestä jakohihnastaan ja hankki tilalle uuden, vaan tietyssä paikassa olevan entiteetin, moottorikonaisuuden osan, korvaamiseksi toisella. Sitä vastoin auton tai lemmikkieläimen vaihtamiseen liittyy subjektin tarkoitteen omistuskentässä sijaitsevan olion korvaamiseen toisella, ja 'vaihtaminen' suhtautuu ensisijaisesti subjektin tarkoitteen omistuskenttään, josta KORVATTAVA poistuu ja johon KORVAAJA saapuu. Näkökulma on siten tässäkin suhteessa erilainen: kvasi-irresultatiivisen partitiiviobjektin ilmaisema muutos vaikuttaa suuremmin subjektin tarkoitteeseen kytkeytymällä hänen kognitiiviseen alueeseensa, totaaliobjektin kuvaamassa tilanteessa taas on kyse subjektin tarkoitteen ulkomaailmaan suuntaamasta vaikutuksesta ja sen tuloksista. Kuten Leino (1991, 171) huomauttaa, sumeaviitteisen partitiivin sisältävän lauseen kuvaamassa tilanteessa lopputuloksena on eräässä mielessä samanlainen asiointi kuin se, joka vallitsi ennen muutosta: subjektin tarkoitteella on hallussaan objektin tarkoittamaan kategoriaan kuuluva entiteetti. Toiminnan vaikutus ei myöskään suuntaudu abstraktimman tason kategoriaan vaan sen yksittäisiin edustajiin: kategoria muodostaa kehyksen, jonka piirissä vaihdos tapahtuu.

4. Objekti ja muut nominaaliset määritteet

Vaihtaa-verbin objektia on syytä tarkastella myös siltä kannalta, millä skemaattisuustasolla tilanteen osallistujiin viitataan. Sumeaviitteisyys edellyttää merkitystä, joka kattaa niin KORVATTAVAN kuin KORVAAJAN, vaikka nämä spesifimmällä tarkastelutasolla eivät olisikaan saman kategorian edustajia. Ihminen voi esimerkiksi *vaihtaa kulkuneuvoa* korvaamalla auton polkupyörällä tai *vaihtaa lemmikkiä* luopumalla koirastaan ja hankkimalla kissan. Sumeaviitteiseksi partitiiviobjektiksi sopii tällaisissa tapauksissa skemaattisemman tason hyperonyymi-ilmaus (*Vaihdoin kulkuneuvoa ~ lemmikkieläintä*), kun taas spesifeihin tarkoitteisiin voidaan viitata lausekkeilla, joiden viittausalaan toinen osallistuja ei sopisi (*Vaihdoin auton polkupyörään ~ Vaihdoin koiran tilalle kissan*). Skemaattisempaa kategoriaa voikin ajatella abstraktina *roolina* (Fauconnierin 1985 hengessä), jonka spesifimmän kategorian edustajat vuorollaan täyttävät. Esimerkiksi lausessa *Vaihdoin kulkuneuvoa autosta polkupyörään* objekti ilmaisee roolin 'puhujan [kunkinhetkinen] kulkuneuvo', jonka täyttäjänä toimii ensin tietty auto ja sitten tietty polkupyörä. Lauseen kuvaama muutos ei koske roolia itseään vaan sen täyttäjiä: rooli on olemassa jatkuvasti, mutta sen täyttäjät vaihtuu toiseksi. Leinin (1991) selitys *vaihtaa*-verbin partitiiviobjektille voidaankin ymmärtää

siten, että se koskee tarkoitteiden tarkastelua juuri roolin kautta: vaikka roolin täyttävä yksilö vaihtuu, roolin omalta kannalta tilanne pysyy ennallaan.

Edellä käsittelemistäni esimerkeistä näkyy, että niin objekti kuin paikallissija-adverbiaalikin pystyy ilmaisemaan yhtä hyvin skemaattisemman roolitason kuin spesifisemmän yksilötasonkin käsitteitä. Adverbiaaleilla voidaan myös ilmaista sekä KORVAAJAA että KORVATTAVAA samassa lauseessa; tällöin objekti voi ilmaista roolin, jonka piiriin molemmat kuuluvat: *Vaihdoin kulkuneuvoa autosta polkupyörään; Puhjenneen allergiani takia vaihdoin lemmikkini koirasta kilpikonnaksi*. Näissä KORVAAJAA ilmaisevan paikallissijamääritteen tulosijana voi esiintyä joko illatiivi (*Vaihdoin kulkuneuvoa autosta polkupyörään*) tai translatiivi (*Vaihdoin kulkuneuvon autosta polkupyöräksi*). KORVATTAVAA ilmaisevana erosijana taas esiintyy elatiivi, mikä johtuu siitä, että suomessa ei ole translatiiviin ja essiiviin rinnastuvaa yleistä erosijaa, jonka päätehtävä olisi luonnehtia tai identifioida lauseen muun elementin tarkoitetta. Mainittakoon, että myös adjektiivien paikallissijamuodoilla voidaan ilmaista samankaltaisia merkityksiä: lauseessa *Vaihdoin autoa pienestä suurempaan* paikallissijamuotoiset adjektiivit luonnehtivat KORVAAJAA ja KORVATTAVAA, jotka molemmat kuuluvat objektin tarkoittaman kategorian piiriin.

KORVAAJAA ilmaisevan elementin sijanvalinta vaikuttaa myös siihen, miten muiden lauseenjäsenten tehtävät ymmärretään. Illatiivi viittaa tyypillisesti KORVAAJAN roolissa toimivaan tarkoitteeseen, kun taas translatiivin perustehtävä on ilmaista roolia, johon jokin osallistuja siirtyy tai jonka se itselleen saa: translatiivia ei näissä yhteyksissä tulkita referentiaaliseksi ilmaukseksi ainakaan yhtä helposti kuin illatiivi. Esimerkiksi lause *Vaihdoin koiran kissaan* ilmaisee tilannetta, jossa puhuja luopuu koirasta ja saa sen tilalle kissan: objekti ja illatiivimuoto viittaavat siis kumpikin tarkoitteeseen. Translatiivimuodon sisältävä lause *Vaihdoimme Pekan puheenjohtajaksi* taas kuvaa tilannetta, jossa Pekka saa itselleen tietyn roolin – samalla se implikoi, että roolista poistuu joku muu henkilö (joka aiemmin toimi puheenjohtajana). Tämä esimerkki kuuluu siis abstraktina laajentumana luvussa 3 esitettyyn kolmanteen merkitysryhmään, jossa ilmaistavana on identiteettinsä säilyttävän objektin tarkoitteen siirto uuteen paikkaan tai tilaan, tässä tapauksessa uuteen rooliin. Tulosijojen vaihtaminen kahden esimerkkilauseen välillä muuttaisi myös tulkinnat: *Vaihdoin koiran kissaksi* voitaisiin ymmärtää niin, että koiralle annetaan jonkinlainen kissan rooli (esim. leikissä), tai niin, että vaihdos koskee esimerkiksi vasta hankittavaksi suunnitellun lemmikin lajia (ennen toivoin koiraa, nyt kissaa). Jälkimmäisessä tulkinnassa puhe ei ole varsinaisista kielenulkoisen maailman tarkoitteista vaan puhujan intentioissa esiintyvistä osallistujista. Jälkimmäisen esimerkin illatiiviversio *Vaihdoimme Pekan puheenjohtajaan* taas kuvaisi tilannetta, jossa Pekan tilalle (johokin tehtävään tai tilanteeseen) tulee tietty, 'puheenjohtajaksi' kuvattu henkilö. Illatiivi ymmärretään siis tässäkin referentiaaliseksi.

Edellä käsittelemissäni esimerkeissä objekti viittasi yksilöön, joka joko korvataan toisella (illatiivi) tai siirretään uuteen rooliin (translatiivi). Sekä elatiivi- että

illatiivimuodon sisältävässä tyypissä *Vaihdoin kulkuneuvoa autosta polkupyörään* taas tilanne on sellainen, että objektilla ilmaistaan rooli, jonka täyttäjinä paikallissija-adverbiaalien tarkoitteet vuorolla toimivat, ja vaihdos, jossa puhuja luopuu autosta (KORVATTAVA) ja ottaa käyttöön polkupyörän (KORVAAJA), tapahtuu 'kulkuneuvojen' skemaattisemman kategorian piirissä. Skemaattisuudesta huolimatta objektin ei tällöin tarvitse olla partitiivissa, sillä totaaliobjektillisenakin *Vaihdoin kulkuneuvon autosta polkupyörään ~ polkupyöräksi* on mahdollinen. Jos tarkastellaan tulkintoja, joissa lauseella ilmaistaan loppuun saakka vietyä vaihdosta, huomataan, että totaaliobjekti soveltuu luontevimmin yhteen translatiivin kanssa (*Vaihdoin kulkuneuvon autosta polkupyöräksi*) ja partitiiviobjekti illatiivin kanssa (*Vaihdoin kulkuneuvoa autosta polkupyörään*). Päinvastaisetkin yhdistelmät ovat silti mahdollisia, ja ainakin totaaliobjektin ja illatiivin yhdistelmä *Vaihdoin kulkuneuvon autosta polkupyörään* näyttää ilmaisevan hyvin samankaltaista merkitystä kuin translatiivivariantinkin. Mielenkiintoinen ero nousee sitä vastoin esille silloin, kun partitiiviobjektin yhteydessä esiintyy translatiivi: *Vaihdoin kulkuneuvoa autosta polkupyöräksi* tuntuu suosivan progressiivista tulkintaa 'olin vaihtamassa'. Kvasi-irresultatiivinen tulkinta partitiiviobjektille syntyy luontevammin silloin, kun KORVAAJAA ilmaiseva NP on illatiivissa (*Vaihdoin kulkuneuvoa autosta polkupyörään*).

Voidaan ajatella, että tällaisissa esimerkeissä illatiivi kuvaa perustehtävänsä mukaisesti muutoksen siirtymän kaltaisena (joko 'rooli siirtyy yhdeltä täyttäjältä toiselle', tai 'roolista poistuu yksi täyttjä ja sen tilalle tulee toinen'), yleinen paikallissija translatiivi taas identiteetin vaihdoksena ('roolissa olijan identiteetti vaihtuu täyttäjästä toiseksi'). Ero on hienoinen, mutta näkyy selvemmin lauseissa *Liisa vaihtoi lomakohteensa Ranskasta Espanjaksi ~ Espanjaan* ja *Liisa vaihtoi lomakohdetta Ranskasta Espanjaksi ~ Espanjaan*. Näissä lauseissa KORVAAJAA ilmaisevan paikallissija-adverbiaalin merkintä (*Espanjaksi ~ Espanjaan*) aiheuttaa merkityseron, joka perustuu siihen, identifioidaanko lomakohteiksi Ranska ja Espanja itse (translatiivi), vai esitetäänkö maat varsinaisten lomakohteiden (esim. kaupunkien) sijaintipaikkoina (illatiivi). Totaaliobjektillisessä lauseessa tulkinnat seuraavat suoraan paikallissijan valinnasta: *Liisa vaihtoi lomakohteensa Ranskasta Espanjaksi* ilmaisee roolin täyttäjän vaihdoksen, jossa lomakohteen rooliin tulee Ranskan tilalle Espanja. Illatiivimuodon sisältävässä versiossa *Liisa vaihtoi lomakohteensa Ranskasta Espanjaan* taas illatiivi ilmaisee pikemminkin paikkaa, johon (projisoitu) lomakohde "siirretään" siten, että Ranskassa sijainneen alkuperäisen kohteen tilalle valitaan Espanjassa sijaitseva. Illatiiviversion merkitys siis liittyy abstraktina tapaukseni luvussa 3 erottamaani merkitystyyppiin 3, jossa subjektin tarkoite siirtää objektin tarkoiteen tilasta toiseen.

Partitiiviobjektin sisältävässä versiossa *Liisa vaihtoi lomakohdetta Ranskasta Espanjaksi ~ Espanjaan* kvasi-irresultatiivinen tulkinta on etusijalla ainakin silloin, kun obliikvimäärä on illatiivissa. Tässä tapauksessa illatiivimuodon *Espanjaan* ensisijaisena tehtävänä ei tuntuisi olevan lokaliteetin ilmaiseminen, vaan mahdollinen on myös identifioiva tulkinta, jossa lomakohteiksi ymmärretään puheena olevat

maat itse. Tällöin tulkinta seuraa sumeaviitteisen partitiivin yleisiä tehtäviä: vaihdos tapahtuu 'lomakohteen' roolin piirissä siten, että roolin täyttäjäksi Ranskan tilalle tulee Espanja. Translatiivimuotoinen *Espanjaksi* taas ilmaisee identifointia ja tuntuu samalla nostavan esille partitiivin progressiivisen 'oli vaihtamassa' -tulkinnan (Liisa voi esimerkiksi tarkasteluhetkellä neuvotella asiasta matkatoimistossa). Progressiivinen partitiivi on loppuun vietyä tekemistä ilmaisevan totaaliobjektin aspektuaalinen vaihtelupari, joten näin tulkittuna lause saisi loppuun vietyä tilannetta kuvaavaksi parikseen totaaliobjektillisen version *Liisa vaihtoi lomakohteen Ranskasta Espanjaksi*.

Näyttää siis siltä, että näissä esimerkeissä totaaliobjektin ymmärretään ilmaisevan roolia, joka kokee muutoksen joko vaihtamalla täyttäjänsä identiteettiä (translatiiviversio) tai paikkaa (illatiiviversio). Kvasi-irresultatiivisesti tulkittu partitiiviobjekti taas ilmaisee kategorialla, jonka piiriin sekä korvaaja että korvattava kuuluvat: se ei ole itse muutoksen kokija, vaan muutos tapahtuu sen asettamissa puitteissa. Progressiivinen partitiivi eroaa kvasi-irresultatiivisesta selvästi ja liittyy tulkinnoitaan yhteen totaaliobjektillisten versioiden kanssa: siinä roolin täyttäjän vaihtaminen on käynnissä. On kuitenkin korostettava, että analyysi on vain suuntaa antava, sillä merkityserot esimerkkien välillä eivät ole kovin selviä saati jyrkkiä.

Roolin ja sen täyttäjien välinen suhde voi objektin ja adverbiaalien välillä olla edellisiin esimerkkeihin nähden myös päinvastainen. Lauseessa *Ohjaaja vaihtoi näyttelijän Rokasta Hietaseksi* objekti viittaa todennäköisesti spesifiseen tarkoitteeseen (puhe on tietystä näyttelijästä) ja obliikvisijaiset ilmaukset näytelmän rooleihin, joiden välillä siirtymä tapahtuu. Kuvattu siirtymä edustaa nytkin luvussa 3 erotettua merkitysryhmää 3, jossa objektin tarkoite pysyy samana ja siirtyy tilasta toiseen. Jos translatiivimuoto *Hietaseksi* korvataan illatiivilla *Hietaseen*, muuttuu merkityskin: lause *Ohjaaja vaihtoi näyttelijän Rokasta Hietaseen* on ymmärtääkseni tulkittava niin, että Rokka ja Hietanen ovat näyttelijöiden nimiä ja objektin tulkitaan ilmaisevan roolia 'tiettyä osaa esittävä näyttelijä'. Esimerkissä totaaliobjektin spesifisen tarkoitteen kokema roolin muutos on siis ilmaistava translatiivilla, eikä illatiivi sovi tulkitaan. Jos lauseeseen laitetaan kvasi-irresultatiivinen partitiiviobjekti, tämän ymmärrettäisiin samoin ilmaisevan roolia, jota vaihdos koskee. Kvasi-irresultatiivisesti (ei progressiivisesti) tulkittuna lause *Ohjaaja vaihtoi näyttelijää Rokasta Hietaseen* tarkoittanee sekään, että Rokka ja Hietanen ovat näyttelijöitä, jotka vuorotellen täyttävät '(tiettyä osaa esittävän) näyttelijän' roolin. Objektin spesifinen tulkinta ('tietty näyttelijä') näyttää tässä olevan mahdollinen ainoastaan silloin, kun partitiivin tehtäväksi ymmärretään progressiivisuuden ilmaiseminen.

Obliikvisijaisten määritteiden tehtävistä sekä niihin liittyvistä nominaalisten lauseenjäsenten rooli- ja yksilötulkinnoista voisi laatia paljon laajemman tutkimuksen kuin tässä on mahdollista – olisi myös tarpeen vertailla niiden tulkintoja muiden 'vaihtamisen' tyyppistä tilannetta ilmaisevien verbien yhteydessä. En syvenny asiaan enempää vaan kokoan vielä lyhyesti yhteen edellä esitetyt havainnot kvasi-irresultatiivisen partitiiviobjektin näkökulmasta.

Keskeinen tulos on, että loppuun vietyä vaihdosta ilmaisevassa lauseessa kvasi-irresultatiivinen partitiiviobjekti näyttää sopivan erityisen hyvin merkityksiin, joissa objektilla ilmaistaan abstraktimpi rooli ja obliikvimääritteillä tämän roolin täyttäjinä peräjälkeen toimivat yksilöt, KORVATTAVA ja KORVAAJA. Tällöin obliikvimääritteet merkitään konkreettisilla paikallissijoilla (elatiivi ja illatiivi), ei niinkään identiteetin muutosta ilmaisevilla translatiivilla. Kvasi-irresultatiivinen partitiiviobjekti ilmaisee kategorian, jonka rajoissa pysytään vaihdoksen tapahtuessa. Totaaliobjektikin voi tietyn ehdoin saada roolitulkinnan, mutta tällöin lauseen kuvaamassa tilanteessa muutos esitetään roolin kokemana identiteetin vaihdoksena tai lokaalisena muutoksena. Vaikutuksen esitetään tällöin kohdistuvan rooliin itseensä, mikä osaltaan motivoi totaaliobjektin käyttöä.

5. Kokoavaa tarkastelua

Tarkastelun tuloksia voidaan koota yhteen seuraavasti. *Vaihtaa*-verbin objektin sija ei sellaisissa minimipareissa kuin *Vaihdoin paitaa ~ paidan* ensinnäkään vaihteleva paasti vaan riippuu monella tapaa lauseessa ilmaistavasta merkityksestä. Sijanvalinnassa yhdistyy useita semanttisia tekijöitä, jotka liittyvät yhtäältä objektin omaan viittaussuhteeseen (sumeaa vai spesifi), toisaalta kuvattavan tilanteen luonteeseen niin aspektuaalisessa kuin laadullisessakin mielessä, ja viime kädessä myös subjektin tarkoitteen omaan rooliin kuvatussa tilanteessa. Yhteisenä tekijänä sumeaviitteisen partitiivin eri käyttötyypeille on se, että niissä huomio ei ole vaihdoksen kohteena olevissa yksittäisissä tarkoiteissa (KORVATTAVASSA ja KORVAAJASSA) tai niiden kokeman muutoksen tuloksellisuudessa, vaan muissa seikoissa.

Kvasi-irresultatiivisen sumeaviitteisen partitiiviobjektin ja resultatiivisen totaaliobjektin vaihtelu voidaan esittää myös merkitystyyppihin perustuvana jatkumona, jota käsittelin luvussa 3. Yhdessä ääripäässä ovat tapaukset, jotka normaalisti saavat vain sumeaviitteisen partitiiviobjektin. Niissä näkökulma on subjektin tarkoitteen kokemassa olotilan, olosuhteiden tai olinpaikan vaihdoksessa (*Pekka vaihtoi maise-maa ~ seuruetta; Auto vaihtoi omistajaa*). Tällaisissa lauseissa totaaliobjekti on poikkeuksellinen, eikä objekti niissä ilmaisekaan patienttia, johon subjektin tarkoitteen toiminta suuntautuisi, vaan paikkaa tai olosuhdetta, johon subjektin tarkoitteen konkreettinen tai abstrakti liike suhteutuu. Erityisen selkeästi tätä tyyppiä edustavat elotontarkoitteen subjektin sisältävät tapaukset, joissa subjekti ei ole agenttiivinen. Jatkumon toisen ääripään muodostavat yhtäältä merkitystyyppiä 3 edustavat tapaukset, joissa on kyse yhden ja saman tarkoitteen siirrosta tilasta toiseen (*Vaihtaa maljakko ylähyllyltä alahyllylle*), sekä tapaukset, joissa kuvataan tietyn kokonaisuuden (viallisen tai käyttökelvottoman) osan korvaamista toisella (*Vaihtaa jakohihna ~ taskulam-pun patteri*). Näissä tilanne on selvimmin transitiivinen ja resultatiivinen: huomio on prototyypin transitiivilauseen tapaan toiminnan vaikutuksessa kohteeseensa

ja samalla aspektuaaliselta kannalta tilanteen tuloksellisuudessa. Sumea partitiiviobjekti olisi tällaisissa lauseissa epäluonteva, ja mikäli partitiivia niissä käytetään, se saa pikemminkin progressiivisen tulkinnan. Ääripäiden väliin jäävät tapaukset, joissa on mahdollista käyttää joko sumeaviitteistä partitiiviobjektia tai spesifiä totaaliobjektia, esim. *Vaihtaa paita ~ paitaa*. Jatkumon ensin mainitun ääripään mallisesti näidenkin lauseiden partitiiviobjektillisten versioiden voisi ajatella ilmaisevan subjektin tarkoitteen 'siirtymistä' yhdestä paidasta toiseen. Totaaliobjekti taas kiinnittää huomion itse vaihdokseen ja sen tuloksellisuuteen, jolloin myös on valittava, kumpaan toiminnan kohteeseen (KORVATTAVAAN tai KORVAAJAAN) viittaus kohdistetaan.

Luvussa 4 tarkastellut objektin ja obliikvisijaisten määritteiden yhteisesiintymätapaukset osoittivat, että sumeaviitteinen partitiivi sopii erityisen hyvin ilmaisemaan yleisemmän tason roolia, jonka täyttäjinä obliikvimääritteillä ilmaistut KORVATTAVA ja KORVAAJA vuorollaan toimivat. Tällaisten tapausten yleinen merkitysluonnehdinta on tyyppiä 'roolin X piirissä tapahtuu vaihdos, jossa yksilö Y korvaa yksilön Z' (esim. *Hän vaihtoi kulkuneuvoa autosta polkupyörään*). Kiintoisaa oli, että sumeaviitteisen partitiivin yhteydessä korvaajaa sopii erityisen hyvin ilmaisemaan illatiivi. Jos yleisempää roolia ilmaistaan totaaliobjektilla, on korvaajaa luontevinta ilmaista translatiivisijaisella määritteellä (*Hän vaihtoi kulkuneuvon autosta polkupyöräksi*). Koska translatiivi yleisesti ottaen ilmaisee itsekin roolin vaihdosta, voi ajatella, että sumeaviitteisen totaaliobjektin sisältävä versio esittää vaihdoksen rooliin itseensä vaikuttavana, sumeaviitteisen partitiiviobjektin sisältävä versio taas vain roolin piirissä tapahtuvana.

Tarkastellut tekijät osoittavat, miten monenlaisia piirteitä *vaihtaa*-verbin objektin sijaanvaihtelussa yhdistyy: olennaista on paitsi objektin oma referenssityyppi myös objektin semanttinen suhde muiden nominaalisten määritteiden referenssityyppiin, subjektin tarkoitteeseen, sekä itse kokonaistilanteen ymmärretty laatu. Sumeaviitteinen partitiivi heijastaa monella tapaa sitä, että vaihdos ei vaikuta resultatiivisessa mielessä objektin tarkoittamaan rooliin, joka pysyy tilanteessa mukana jatkuvasti, vaikka sen täyttäjä vaihtuu. Lisäksi sumeaviitteinen partitiivi sopii erityisen hyvin lauseisiin, joissa korostuu subjektin tarkoitteen oma siirtymä eikä 'vaihtamisen' vaikutus objektin tarkoitteeseen tai tarkoitteisiin. Fennistiikan klassisen käsityksen erottamista partitiiviobjektia motivoivista seikoista sumeaviitteisen partitiivin motivoijana on siis irresultatiivisuus, joskin luonteeltaan omintakeinen ja tyypillisestä (lopputuloksettomuudesta) monin tavoin poikkeava irresultatiivisuuden tyyppi.

LÄHTEET

- FAUCONNIER, GILLES 1985: *Mental spaces. Aspects of meaning construction in natural language*. Cambridge: MIT Press.
- HEINÄMÄKI, ORVOKKI 1984: Aspect in Finnish. CASPER DE GROOT ja HANNU TOMMOLA (toim.): *Aspect bound: A Voyage into the Realm of Germanic, Slavonic and Finno-Ugrian Aspectology*, 153–177. Dordrecht: Foris Publications.
- HUUMO, TUOMAS 2001: Kvasiresultatiivilauseet: Esimerkki dynaamisesta subjektiivisesta käsitteistyksestä. *Puhe ja kieli* 21/2, 85–101.
- 2002: Mikä kielen mielestä on tuloksellista? Polysemian silta resultatiivisuudesta kvasiresultatiivisuuteen. ILONA HERLIN, JYRKI KALLIOKOSKI, LARI KOTILAINEN ja TIINA ONIKKI-RANTAJÄÄSKÖ (toim.): *Äidinkielen merkitykset*, 534–555. Helsinki: SKS.
- 2006a: Kvantiteetti ja aika I: suomen objektin ja subjektin sijamerkintä nominaalisen aspektin näkökulmasta. *Virittäjä* 110, 504–535.
- 2006b: 'I woke up from the sofa': Subjective directionality in Finnish expressions of spatio-cognitive transfers. LYLE CAMPBELL ja MARJA-LIISA HELASVUO (toim.): *Grammar from the human perspective: Case, space and person in Finnish*, 41–65. Amsterdam: John Benjamins.
- ISK = HAKULINEN, AULI – VILKUNA, MARIA – KORHONEN, RIITTA – KOIVISTO, VESA – HEINONEN, TARJA RIITTA ja ALHO, IRJA 2004: *Iso suomen kielioppi*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- ITKONEN, TERHO 1976: Erään sijamuodon ongelmia. *Opuscula Instituti linguae Fennicae, Universitas Helsingiensis* 53, 173–217. Helsingin yliopisto.
- LANGACKER, RONALD W. 1999: *Grammar and Conceptualization*. Berlin: Mouton de Gruyter.
- LARJAVÄÄRA, MATTI 1988: Suomen kvantitatiivinen spesies. *Virittäjä* 92, 469–503.
- 1991: Aspektuaalisen objektin synty. *Virittäjä* 95, 372–408.
- 1992: Objekti ja rajattuus. *Virittäjä* 96, 272–282.
- LEINO, PENTTI 1991: *Lauseet ja tilanteet: suomen objektin ongelmia*. Helsinki: SKS.
- PENTTILÄ, AARNI 1957: *Suomen kielioppi*. Porvoo – Helsinki: WSOY.
- SMITH, CARLOTA 1997: *The Parameter of Aspect*. Dordrecht: Kluwer
- VILKUNA, MARIA 1992: *Referenssi ja määräisyys suomenkielisten tekstien tulkinnassa*. Helsinki: SKS.
- 2000: *Suomen lauseopin perusteet*. 2. painos. Helsinki: Edita

TUOMAS HUUMO: *Role, individual, and a viewpoint: what motivates the partitive object of the Finnish verb vaihtaa 'change'?*

This article is a study on the idiosyncratic case marking of the object of the Finnish verb *vaihtaa* 'change', which is exceptional in many ways. First, the object of this verb takes the singular form even though there are typically two patient-like entities involved in the situation, one replacing the other, as in *Vaihdo+i+n paita+a* [change+PST+1SG shirt+PAR] 'I changed shirts'. Second, as the example also shows, the object can be marked with the partitive case even if the event has been completed aspectually, though canonically the Finnish object marking system requires the use of the accusative (total) object to indicate completedness. If the accusative is used, as in *Vaihdo+i+n paida+n* [change+PST+1SG shirt+ACC] 'I changed the shirt', the object would be understood as specific, referring either to the shirt being replaced (the REPLACEE) or to the one replacing it (the REPLACER). The partitive, on the other hand, is referentially *fuzzy*: it does not refer specifically to one participant but in a virtual sense to the type or kind within which the change takes place. The use of the partitive can be explained by the fact that the REPLACEE and the REPLACER both belong to the same category, and at the virtual level the change is not conceptualised as a completed change.

This study also shows that there are constraints on the use of the virtual partitive: it is most natural in examples where ‘changing’ equals to the concrete or abstract motion of the subject referent from the dominion of one object referent into that of another. Such is the case in the English expression *change jobs*, where a person moves from the dominion of one job to that of another. Such a change affects the referent of the subject to a greater extent than the referent of the object, and low transitivity may thus be another factor motivating the partitive. In more canonical instances of ‘changing’, the referentially fuzzy partitive is most natural when the possessive relation between the human agent and the entity being changed is foregrounded. If, on the other hand, ‘changing’ does not affect the human participant’s possessive dominion, the standard aspectual object marking system takes over and the accusative is used to indicate completedness, as in *Mekaanikko vaihto+i jakohihna+n* [mechanic change+PST.3SG timing-belt+ACC] ‘The mechanic changed the timing belt’. The main difference between this example and that discussed above (‘changing shirts’) is thus that the meaning here is not one where the mechanic gives up one timing belt and acquires a new one (as his/her possession), but rather that s/he performs an act upon an engine, replacing a (broken) component with a new one. A third central meaning of *vaihtaa* ‘change’ is one in which the reference of the object remains the same throughout the event (i.e. there are no distinct REPLACEE and REPLACER). Such an expression means that the agent moves the patient from one location or circumstance into another, as in *Vaihdo+i+n kirja+n ylä+hylly+ltä ala+hylly+lle* [change+PST+1SG book+ACC upper+shelf+ABL lower+shelf+ALL] ‘I changed the book from the upper shelf to the lower shelf’. In such examples the fuzzy partitive cannot be used, which is to be expected, since the reference of the object is specific.

In addition to the syntactic object, *vaihtaa* may take additional (optional) nominal arguments that specify the patient-like participants of the situation. These participants are marked with the directional local cases, in such a way that the directionality of the case reflects the function of the participant. The REPLACEE, who exits the situation, is indicated by an NP in the ‘from’ case elative, and the REPLACER, who enters the situation, by an NP which is either in the ‘into’ case illative or in the abstract lative case translative, the canonical function of which is to indicate an incipient role or occupation (as in ‘X became a teacher’). For instance, in *Vaihdo+i+n kulkuneuvo+a auto+sta pyörä+än ~ pyörä+ksi* [change+PST+1SG vehicle+PAR car+ELA bike+ILL/TRA] ‘I changed my vehicle from a car into a bike’ the REPLACER ‘bike’ can be indicated by either the illative or the translative. A difference between the two is that the illative is most naturally understood as referential, indicating a specific participant that has the role of the REPLACER, whereas the translative (as also suggested by its general function) indicates a role entered by the referent of the object, which in this case is specific. For instance, in *Ohjaaja vaihto+i näyttelijä+n Hamlet+sta Othello+ksi* [director change+PST.3SG actor+ACC Hamlet+ELA Othello+TRA] ‘The director changed the actor from (the role of) Hamlet into (the role of) Othello’ the object is understood as referring to a specific actor who undergoes a change from one role into another. The NPs marked with the local cases indicate these subsequent roles. If we replace the translative of the last NP with the illative *Othello+on* [Othello+ILL], then the locatives are easily understood as specific, and it is now the object NP that indicates a role within which the change takes place. In this reading, a person called Othello replaces another person called Hamlet as filler of the role ‘the actor’. Such pairs show how the object NP and oblique (locative) NPs can alternate between the functions of indicating roles or their fillers, in the sense of Fauconnier (1985).

To sum up the main results, this study shows that in sentences including the verb *vaihtaa*, the variation between the total object and the partitive object is not free but based on the conceptualisation of the situation and the nature of its participants. The partitive, in general, is referentially fuzzy and indicates the category within which the change takes place, whereas the total object refers specifically to one of the participants (the REPLACEE or the REPLACER). Also, the role of the subject and the nature of the change that takes place are relevant for case marking: the partitive is natural in expressions of low transitivity where it is the subject rather than the object whose referent is understood as undergoing a change. Correspondingly, the total object is used as suggested by the standard object marking rules in expressions

where the object referent does not change into another one but just changes its location (in a concrete or abstract sense) as the result of the action performed by the subject referent. In referential terms, the fuzzy partitive is best compatible with the function of indicating a general role within which the change takes place: one role filler exits the situation and another enters it. In such instances it is typical to use locative case-marked NPs to indicate the specific participants. The fuzzy partitive thus reflects many features that can be related to low transitivity and the low affectedness of the referent of the object, or, in classical Fennistic terms, the irresultativity of the situation, though of a very idiosyncratic kind.

Tuomas Huumo: tuomas.huumo@ut.ee

Soome-ugri osakond, Ülikooli 18, Tartu 50090, Viro